

OORLOG EN PAP

Nico Keuning

Oorlog en pap

HET BEZETEN LEVEN VAN
JOHNNY VAN DOORN

2009
DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

Deze monografie is mede mogelijk gemaakt dankzij de financiële steun van het Amsterdams Fonds voor de Kunst en Schrijversvereniging 'De Bezige Bij'.

De foto's in dit boek zijn voor zover mogelijk opgenomen in overleg met de rechthebbenden; wie verder rechten kan doen gelden wordt verzocht contact op te nemen met de uitgeverij.

Copyright © 2009 Nico Keuning

Copyright 'Herinneringen aan Johnny' © 2009 Wim Noordhoek

Copyright libretto *Oorlog en pap* en citaten van Johnny van Doorn

© 2009 Yvonne Mousset

Eerste druk november 2009, tweede druk december 2009

Omslagontwerp Esther van Gameren

Foto auteur Chris van Houts

Vormgeving binnenwerk Adriaan de Jonge

Druk Bariet, Ruinen

ISBN 978 90 234 5491 5

NUR 321

www.debezigebij.nl

Inhoud

oorlog en pap

- I De jongen & zijn acts 9
- II Performing Poet 65
- III Schrijver & Entertainer 113
- Epiloog 185

herinneringen aan Johnny 191

Wim Noordhoek

libretto *oorlog en pap* 209

Johnny van Doorn

- Gebruikte bronnen 245
- Register 253
- Inhoudsopgave cd 262

Zoek heil en heul in uw gedichten; doe als ik
en denk om roem en eer geen oogenblik,
maar vind in verzen vrede en zielsgeluk.

Veracht de wereld en zijn valsch behagen
in afbreuk doen, wat groot is te verlagen
en al het kleine en slinksche hoog te dragen.

J.H. LEOPOLD

Oorlog en pap

De jongen & zijn acts

De *Arnhemse Courant* van 16 september 1944 is niet groter dan een grijs stuk papier dat verschijnt onder Duits streng toezicht. ‘Maas-tricht verloren gegaan,’ staat er in een van de berichten, wat voor de goede lezer betekent dat Maastricht is bevrijd. Nu de oorlog volgens velen ten einde loopt, meldt een groot aantal mannen zich bij het verzet, de Arnhemse Landelijke Knokploegen (LKP), om alsnog hun bijdrage te leveren aan de bevrijding van Nederland. ‘Septemberridders’ worden zij genoemd. Maar juist door het oprukken van de geallieerden komt de oorlog steeds dichterbij. De ridders hebben zich, met vele anderen, op de Duitsers verkeken; de oorlog begint nu pas echt.

In de nacht van vrijdag 15 op zaterdag 16 september is door het verzet het Schaapsdrift-viaduct in de lijn Arnhem-Zutphen opgeblazen. Op zondagmorgen begint het offensief van de geallieerden met zware bombardementen op delen van de stad en de omgeving. De luchtlandingen van Britse parachutisten lijken het feestelijk voorspel van de bevrijding, maar de chaos die vervolgens ontstaat, verandert Arnhem in een frontstad. In de binnenstad is de evacuatie al begonnen.

‘Zag het ernaar uit dat ik geboren zou worden in vrede en vrijheid, de geschiedenis bepaalde ’t anders,’ schrijft Johnny van Doorn in *Mijn kleine hersentjes* (1972). Hij was weliswaar nog niet geboren, maar hij heeft de ‘Slag’ om Arnhem wel degelijk meegemaakt, in prenatale status. Op latere leeftijd heeft hij de beelden beschreven die hij toen niet kon zien, maar die hij reconstrueerde uit de verhalen die zijn Duitse moeder hem later heeft verteld. Het gemis van de oorlog

heeft hij goedgeemaakt, uitvergroot zelfs. Hij vertelt het verhaal als een oorlogsverslaggever, als een cliché in de overtreffende trap, in de taal van het *Polygoon Journaal*. Gulzig en gretig doet hij verslag, als iemand die tijdens de voorstelling in een kast opgesloten heeft gezeten en het later allemaal pas mag zien, in filmbeelden, op foto's in kranten en tijdschriften.

Zo tekent hij het decor van die explosieve oorlogsdagen: 'De Duitsers gingen tot een tegenoffensief over. Parachutisten werden uit de lucht geschoten... Vliegtuigen stortten brandend neer, explodeerden... Met gebalde vuisten en gekweld door onmacht zagen mijn ouders toe hoe er in korte tijd een hel werd geschapen, vol dood en verwoesting.' Het front nadert het ouderlijk huis. 'Zo gevaarlijk werd het dat de huizen, aan de achterkant van de Paulusstraat, al werden beschoten met mitrailleurs. [...] De kogels floten als blauwe schichten over hen heen en ketsten tegen de muur.' Als de ouders, opa Van Doorn en zoon Rob willen vluchten, horen ze de buurvrouw gillen. Zij houdt haar baby op haar arm. Een 'klein geniepig mitrailleurkogeltje' heeft het hoofdje doorboord. 'Dezelfde dag moesten ze nog weg uit Arnhem: evacueren.'

Met wat schamele bezittingen trekken ze noordwaarts, de Apeldoornseweg op. De beschrijvingen van Johnny van Doorn blijken op waarheid te berusten. Ondanks het pathos kloppen de feiten. Om het verhaal uit de al te autobiografische sfeer te trekken, heeft hij wel de St. Peterlaan veranderd in de Paulusstraat. De straat ligt boven de binnenstad, in het Sonsbeekkwartier, aan de rand van het park. Het gezin bewoont de twee bovenetages van het pand op nummer 8. Het slaapkamerraam kijkt uit op de Rijnbrug en de Betuwe. 'Tegen de horizon aangedrukt zag je de elektriciteitscentrales van Nijmegen, en meer in oostelijke richting de kerktoren van Elten, aan de Duitse grens.'

10 Broer Rob van Doorn herinnert zich de evacuatie, de zwaarbeladen

fiets van zijn vader. 'Mijn zwangere moeder en ik,' vertelt hij, 'mochten met een volgeladen paard-en-wagen meerijden tot Dieren, bij Beekbergen.' Rob is dan vier jaar. 'In Dieren werden wij ondergebracht in de pastorie, waar we een kamer kregen toegewezen die we moesten delen met de familie Folmer. Mevrouw Folmer was een zus van mijn moeder. Tante Liesje, die ook in verwachting was. Verder bestond de familie uit oom John en neef Hans.'

Kort voor de bevalling wordt moeder Van Doorn opgenomen in Het Zonnehuis in Beekbergen. De villa uit 1929 heeft inmiddels plaats moeten maken voor nieuwbouw. Oorspronkelijk was Het Zonnehuis een tehuis voor mannen, 'lijders aan een sleepende ziekte, wier inkomsten niet toereikend zijn om bij voortduring een goede verzorging elders te bekostigen'. In de jaren dertig mogen ook vrouwen er wonen, mits ze aan tuberculose lijden. Allen dienen zich aan te passen 'aan den geest der christelijke liefde die in het huis heerscht'.

In de oorlog biedt het huis plaats aan onderduikers en na de Slag om Arnhem komen er in de loop van september 1944 142 evacués uit Arnhem, Oosterbeek en Wageningen. In Het Zonnehuis worden in totaal zesenvijftig kinderen geboren. Johnny van Doorn is een van hen. 'Bij zijn geboorte had Johnny een opvallende bos vuurrood haar,' vertelt zijn broer. 'Onze moeder was vanwege dit rode haar en de chaotische toestanden in Het Zonnehuis ervan overtuigd dat hij niet haar kind was. Er moest een verwisseling hebben plaatsgevonden. Deze gedachte heeft ze haar hele leven gehad en dat vertelde ze hem ook regelmatig, vooral als hij lastig was: je bent mijn kind niet!'

Niemand hecht overigens enig geloof aan de bewering van de moeder, want uiterlijk lijkt hij sprekend op zijn vader, Johan Antonius van Doorn, naar wie hij is vernoemd. De burgerlijke stand in dat oorlogsjaar accepteert de naam Johnny niet vanwege de Engelse oorsprong. Daarom wordt het Johan. De akte van geboorte maakt duide-

lijk dat de negenendertigjarige vader, kantoorbediende [bij Helders van de Wall N.V.), op 13 november heeft verklaard ‘dat op den twaalfden dezer maand te negentien uur zijne echtgenoot Wiesner, Gertrud Selma, zonder beroep’ is bevallen ‘van een kind van het mannelijk geslacht’. Rob van Doorn: ‘Onder protest van vader werd hij onder de naam Johan ingeschreven.’

Baby Johnny heeft een niet te stillen honger en dorst, herinnert Rob van Doorn zich. ‘Onze moeder had onvoldoende moedermelk om die te bevredigen en als gevolg daarvan krijste hij dag en nacht.’ Dat is de aanleiding om de pastoriekamer in Dieren te verruilen voor een kamer in Beekbergen die onverwarmd blijkt te zijn, waarna het gezin neerstrijkt in een villa in de Sprengen, aan de rand van Loenen. Daar zitten joodse onderduikers. Tijdens een razzia wordt iedereen opgepakt. ‘Onze ouders,’ vertelt de broer, ‘vertelden later vaak het verhaal dat de Duitsers een van de joden in ons huis hadden gevonden en dat onze vader vanwege dit feit voor een vuurpeloton werd gezet. Mijn moeder schijnt hem gered te hebben door met Johnny in haar armen een smeekbede aan de Duitse officieren te richten in het dialect van haar geboortestad Hamborn. In de familie ging later het grapje rond dat Johnny wel weer zo hard geschreeuwd zou hebben dat zelfs de Duitsers daar niet tegen bestand waren.’

Bij terugkeer in het huis aan de St. Peterlaan 8 blijken alle ramen kapot te zijn. De vloer is opengebroken. Het huis is leeggehaald en van de hulporganisatie De Hark krijgen ze wat huisraad. Rob van Doorn herinnert zich dat in deze periode vlak bij hun huis een V2 in de Sprengen terecht kwam, artillerievuur, een schuilkelder in de tuin. Dankzij vader, die feestjes van de Canadezen opluistert met zijn pianospel, komt er wat geld binnen. Johnny krijgt meer te eten. ‘Maar,’ zegt de broer, ‘moeder heeft hem nog heel lang borstvoeding gegeven, totdat hij tanden kreeg.’

12 Johnny is een echt moederskind. Als hij naar de kleuterschool

moet, zet hij het op een hartstochtelijk brullen. ‘Een drama was dat,’ zegt zijn broer. ‘Eerst schreeuwde hij heel Arnhem bij elkaar, daarna heeft hij op die school wekenlang onder tafel gezeten.’ Het jongetje is uit de veilige en vertrouwde wereld van thuis, van kruipen, lopen en dribbelen rond de rokken van zijn moeder, plotseling in een angst-aanjagende wereld neergezet: een klas vol vreemden. Kinderen, die hem met grote ogen aankijken. Het zijn ervaringen die zich in hem nestelen als eerste indrukken.

De kleuterschool maakt deel uit van de Openbare Lagere School No. 19, aan de Hommelseweg, ‘grenzend aan de Nijhoffstraat’, zoals Van Doorn in zijn eerste prozaboek schrijft. In het pand op het huidige nummer 304 waren destijds twee scholen gevestigd: de Benedenschool en de Bovenschool. Deze laatste wordt aangeduid als O.L.S. No. 19. Daar speelt zich het tafereel af dat doet denken aan het verhaal ‘Het kerstfeest der vissers’ van Joop Waasdorp, waarin kinderen in de klas de opdracht krijgen een tekening te maken. De jongen in het verhaal kan niet tekenen en wordt wanhopig als hij ziet hoe anderen op papier bloemenstallen en draaiorgels tevoorschijn toveren. In het verhaal van Johnny krijgt de vierjarige jongen de opdracht van papier een kerstklok te knutselen. Maar hij heeft twee linkerhanden: ‘Met de kerstklok was ik niet verder gekomen dan een fallende roodaangelopen poging. Ik had een knalrooie kop.’ Hij ziet zichzelf in de spiegel die in het lokaal hangt: ‘Het leek of ik naar een vreemde keek. Wie was dat kleine mannetje? En waarom was ik dat mannetje? Wat deed ik hier? Mijn kleine onervaren hersentjes konden het niet verwerken. Ik begon te huilen.’ Het is alsof hij nu pas beseft dat hij bestaat. Een wonderlijk ventje. Hij kan al snel lezen, schrijven en rekenen. ‘Een beetje een wonderkind,’ zegt zijn broer.

Ook kan hij geweldig goed schaatsen. Kunstrijden. Grote opwindende maakt zich van hem meester als het begint te vriezen. Met schaatsen in de hand daalt hij de weg af richting de vijver in Sons-

beek. Als zijn broer hem – nadat het één nacht heeft gevroren – bij wijze van grap zegt dat het ijs wel dik genoeg is, springt hij met de schaatsen aan zijn voeten de vijver op. ‘Dat verwacht je toch niet van een intelligente knaap van zes.’ Jeugdvriend en latere kunstschilder Geurt van Dijk herinnert zich dat hij met Johnny schaatste op de bevroren uiterwaarden van de Rijn. ‘Johnny maakte daar de wonderlijkste capriolen. Hij schaatste goed. Na afloop fietste hij met zijn jas open, een citroen etend, tegen de oostenwind in, in zijn element met de natuur.’ Sterk, stoer en onaantastbaar moet hij zich gevoeld hebben. Als een jonge god op de dijk in het winters landschap dat aan zijn voeten ligt.

De eerste indrukken van de oorlog beschrijft Johnny van Doorn in ‘Een Duitse moeder’, in *Mijn kleine hersentjes*: ‘Verhalen over branden, kanonnen, bommenwerpershelmen en geweren die we vonden, de binnenstad in puin, m’n moeder die uit Duitsland komt en tegen de Moffen is.’ ‘Hoewel moeder al tweeëntwintig jaar in Nederland woont en sinds 1936 de Nederlandse nationaliteit heeft, wordt ze in de bezettingsjaren gewantrouwd door burens en kennissen.’ De familie deed er volgens broer Rob van alles aan supervaderlandslievend over te komen.

De moeder schaamt zich voor haar geboorteland, dat ze als kind van een mijnwerker uit een gezin van acht kinderen na de Eerste Wereldoorlog had achtergelaten om als kokkin in Nederland te gaan werken. Haar broers moesten voor Hitler vechten, die had ze met zijn nazipropaganda gek gemaakt. Drie van haar broers liepen over naar de Russen. Ze hebben de oorlog overleefd. Alfred half bevroren in Rusland, Karl drie tenen eraf, Heinz, de jongste, lag vlak bij Arnhem.

Op een avond besluit Heinz tijdens een feest met zijn kameraden zijn zus Gertrud op te zoeken. ‘Toeterend stopte een legerwagen voor onze deur,’ schrijft Johnny van Doorn met de woorden van zijn

moeder in *Mijn kleine hersentjes*: ‘We hoorden dronken gezang. Heinz stond op de stoep te wuiven en mijn naam te roepen. *Moet je je indenken, de buurt*. Iedereen stond voor de ramen.’ Ze stuurt hem weg. ‘Hij werd lijkbleek, hij stotterde... maar ik moest hem de rug toekeren. Ik kon niet anders.’ Heinz begreep het achteraf wel, schreef hij in een verontschuldigende brief.

Streber Karl lag aan het Normandië-front en reed als Obersturmbannführer in een gepantserde Mercedes met chauffeur. Als er een groepje bemodderde, gewonde soldaten uit een zijweg komt aanstropelen, herkent Karl in een van die soldaten zijn broer, Alfred. Karl springt de auto uit en rent op zijn broer af. Hij omhelst hem en roept: *Mein Bruder!* De Duitsers in de Mercedes denken dat hij gek is geworden. ‘M’n moeder had gesproken – het kleine gezicht van de Tweede Wereldoorlog...’ schrijft Van Doorn.

Het gezin Wiesner wordt door de politieke omstandigheden in tweeën gescheurd. Oom Otto woont al voor de oorlog in Oost-Duitsland. Over zijn communistische ideeën en kampervaringen publiceerde hij in 1985 *Zeitkunften, Anekdoten und Episoden*. In dit boek, dat in 1987 werd herdrukt, schrijft hij een relaas waarin hij ‘Mosaiksteinen gleich zu einem lebendig-anschaulichen Bild dessen zusammenfügt’. Otto beschouwt Karl Liebknecht en andere bekende ‘Arbeiterführer’ als zijn grote voorbeelden. Onder gruwelijke omstandigheden in het concentratiekamp tekent hij zijn communistische ‘Genossen’ als helden. In ‘Befreiung’ beschrijft hij de bevrijding van kamp Mauthausen op 5 mei 1945. De Russen zijn de helden, de Amerikanen deugen nergens voor. Voor Otto Wiesner is op de drempel van het Konzentrationslager de Koude Oorlog al begonnen. Ook in *Der Ausbruch der Unsichtbaren* (1981) keren kampervaringen met zijn kameraden terug.

De oorlog blijkt ‘in de pap der tijden’ ook in de Duitse tak van de familie Wiesner diepe sporen te hebben achtergelaten.

Johnny’s moeder zou blijven vertellen. De oorlog zit in haar en door haar verhalen nestelt die zich in haar zoon. De oorlog geeft haar leven iets groots en heldhaftigs, en dat raakt ook het kleine leven van de jongen, die bepaald niet ongevoelig is voor het even avontuurlijke als gevaarlijke verleden van de familie Wiesner. Hij zit nog op de openbare lagere school. Als intelligente en leergierige leerling stevent hij af op een aansluitende opleiding. Precies wat de ouders voor ogen hebben als ze hem inschrijven op deze vrij chique school die leerlingen opleidt voor de mulo, de hbs en het gymnasium.

Rond zijn tiende jaar leest Johnny alles wat los en vast zit. De bibliotheek in de Jacob Cremerstraat is een schatkamer waar hij stapels boeken leent die hij mee naar huis sleept. Hij heeft een fabelachtig geheugen en kent alle finalisten van de Olympische Spelen van 1952 uit zijn hoofd. Hij is gefixeerd op sportprestaties. Op zijn tiende wordt hij tijdens de Olympiade in Sonsbeek kampioen touwtrekken in de leeftijdsgroep van negen tot twaalf jaar. Tijdens individuele wedstrijden wint hij zelfs van veel grotere jongens. ‘Op het ereschavotje had ik van ome Joop een medaille omgehangen gekregen. Maar het meest trots was ik dat mijn naam in de krant stond,’ schrijft hij in *Mijn kleine hersentjes*. Zijn moeder knipt het stukje uit en hangt het boven zijn bed.

Dat het een bijzondere jongen is, ontgaat ook de jongens uit de omringende straten in de volksbuurt niet. Hij gaat keurig gekleed en gebruikt vreemde woorden die soms wat bekakt klinken. Als hij iemand een compliment geeft, zegt hij ‘Chapeau!’ en als hij verbaasd of verbijsterd is, roept hij ‘Ik sta perplex!’ Uitspraken met uitroeptekens. Deze opmerkelijke kreten leiden tot hilariteit, maar roepen ook agressie op. Met zijn oudere broer maakt hij deel uit van een jeugdbende. Als hij in het nauw wordt gedreven, voert hij een act op. Om

aan vechtpartijen te ontsnappen rolt hij schreeuwend over de straat. Door die driftbuien krijgt hij de naam 'De dolle nikker'. Het is volgens zijn broer wel eens voorgekomen dat men hem halfdood sloeg: 'Maar hij bleef maar doorgaan met zijn act, zonder zich werkelijk te verdedigen.'

Hij woont in de stad, maar met het weidse park om de hoek groeit hij op jonge leeftijd op in de natuur. Met jongens struint hij in de bossen van Sonsbeek. Ze bouwen hutten, slingeren als apen aan de boomtakken en eten bramen. Het roodpaarse sap op hun gezichten verandert hen in bosduivels. In deze jungle worden ze belaagd door jeugdbendes als De Blauwe Bonen, De Rode Haren en De Dolle Negers, die hun hut willen veroveren, *hun* plek, *hun* hoofdkwartier: het voormalige chique hotel Sonsbeek, dat na de Slag om Arnhem als een geblakerd karkas op de heuvel staat. Een gebouw met kapotte ramen, holle gangen en kelders vol puin. Zelf maakt hij deel uit van de jeugdbende De Zwarte Hand. 'w.v.o.d.!' roepen ze elkaar toe: wij verdedigen ons doel.

De eerste rover heette Jan,
Die lag met zijn gat in de koeke-pan.
De tweede rover heette Ben,
Die had last van zweetvoeten.
De derde rover heette Piet,
En de vierde rover was er niet.
Fideralala fideralala
Fideralàlàlàlà

Met zijn ouders gaat hij bij oom Karl, inmiddels confectiemiljonair, en tante Trautel logeren als hun zoontje Bubi zijn eerste communie doet. Ze wonen in een 'protserig ingericht landhuis' in Mönchengladbach. Zijn ouders kijken hun ogen uit, maar het kan Johnny niet

bekoren. Hij is meer onder de indruk van de goudvissen die hij in een vijver ziet zwemmen: *‘Duitse goudvissen, we waren over de grens.’* ’s Avonds halen de volwassenen bij een glas wijn herinneringen op. De jongen luistert en vangt woorden op als *Panzerdivision, Kameradschaft, Stalingrad, Dnjepr*.

Het is weer oorlog.

In Arnhem leeft Johnny in de naoorlogse jaren in een tamelijk zorgeloze wereld die later in zijn verhalen zal uitgroeien tot een oblomovistisch jeugdparadijs waar ’s avonds ‘het machtige hemellichaam vuurrood onderging achter de bomen van Sonsbeek’. Hij kent de buurt als zijn broekzak. De straten, stegen, hoeken, poortjes. De Wiltstraat, de Verhulststraat, de Johan de Wittlaan. In de wijde omtrek kent hij de kinderen bij naam, zoals Boebie, de mongolenjongen van dik dertig jaar. Het is een vertrouwde wereld van bekende volwassenen en winkeliers. Het winkeltje van juffrouw Kip bijvoorbeeld, waar de roddel over de toonbank gaat, op de hoek van de St. Peterlaan en de Graaf Ottolaan, de ‘Grotlaan’ in *Mijn kleine hersentjes*. Aardig bedacht, om de kletsmajoor in het winkeltje juffrouw ‘Kip’ te noemen. Agent Van Veldhoven heeft zijn eigen naam behouden. Als kindervriend organiseert hij met ‘ome Joop’ Legerstee fietstochten en straatvoetbalcompetities in het Boydal en op de Ronde Weide om de belhamels van kattenkwaad af te houden. Iedereen haat de ‘Blikken Jezus’, de scheldnaam voor een andere agent, een zuurpruim die op zijn fiets door de buurt rijdt en, zodra hij de kans krijgt, de bal afpakt. De wereld van goed en kwaad is heel overzichtelijk.

Johnny woont boven de stad. Het huis, het ‘royale burgerperceel’ aan de St. Peterlaan, ligt vlak bij de Apeldoornse weg, de grens tussen de stadsbuurt en de natuur. Als hij oversteekt loopt hij Sonsbeek in, een weids park met uitzicht, in de diepte, op de binnenstad.

18 In het park, voorbij de vijver, ligt Zijpendaal, daar staat het kasteel

waar zijn toekomstige vrouw Yvonne Mousset enige tijd heeft gewoond: 'Na de oorlog woonde ik als kind in de oranjerie van het kasteel bij Mary van Schulten Seghwaert. Een excentrieke freule die iets had met magie en toverkunst. Zij had vijftig, zestig, misschien wel honderd katten. Als ik daar moest eten smaakte alles naar kat.'

Met de fiets zoekt hij door de Paul Krugerstraat, langs de prachtige jugendstilhuizen, naar beneden. Linksaf onder het spoorviaduct de Zijpsepoort door komt hij op het Willemsplein met de AKU-fontein, de terrassen, Riche, Carnegie Hotel, Picar, Royal en Bristol op het stationsplein. Vanaf de pleinen leiden de straten naar het hart van de stad.

Thuis heerst de huiselijke gezelligheid zoals in elke doorsneefamilie in die brave naoorlogse jaren. Tijdens verjaardagen komt de familie op bezoek. Er wordt gerookt, gedronken en veel gelachen. Tante Zwaan, de buurvrouw van links beneden, is er ook. Moeder kookt, vader speelt piano. In een geromantiseerde sfeerbeschrijving tekent Johnny van Doorn in 'Achtertuinen' (*Mijn kleine hersentjes*) het beeld van zijn vader die op een zoele zomeravond in de achterkamer *Melodia* speelt, van Chopin. De balkondeuren staan open. In het uitzicht liggen de achtertuinen in een diepe rechthoek achter de huizen. In de windstilte klinkt de pianomuziek ver door: 'De donkere warme bassen bromden langs de bakken met geraniums, de rozen en de heggertjes. De vrolijke lichtere tonen klingelden als klatergoud door de avondlucht en dwarrelden door het lover van de zilverberken en de seringebomen, aan de kant van de Apeldoornse weg.' Chopin en geraniums. 'Zulke sferen moeten Shakespeare bewogen hebben tot zijn *Midzomernachtsdroom*.'

Als de vader zijn handen van de toetsen tilt, wordt het stil. 'Maar dan, als door de bliksem getroffen, richtten de mensen in de tuintjes zich op, en brachten mijn vader een staande ovatie. Een enkeling riep zelfs "bis! bis!". Met een welverdiend glas bier in de hand boog mijn vader op het balkon, verlegen.'

In zijn paradijselijke beschrijving laat Van Doorn zelfs siringen bloeien in de zomer. Het doet er niet toe of het klopt en of het piano-spel met applaus en buiging werkelijk heeft plaatsgevonden.

Tijdens een optreden gebeurt er iets, weet hij uit eigen ervaring. Voor het vijftientigjarig huwelijksfeest van een oom en tante heeft zijn moeder in een feestwinkel een gedicht gekocht dat hij moet declameren. Maar hij durft niet en verstopt zich in het kolenhok. Als zijn moeder hem eruit heeft gehaald, klopt ze het kolengruis van zijn kleren en zet hem op tafel. Het gedicht stroomt foutloos zijn mond uit. Iedereen is vertederd en er barst een enorm applaus los. Er wordt gevraagd of hij het gedicht nog eens wil opzeggen: 'Eerst deed ik het met tegenzin, maar na de derde of vierde keer begon ik er een kick van te krijgen.' Voor het eerst in zijn leven ervaart hij de *kick* van het optreden, die hij zichzelf bezorgt door het gewoon te doen. Hij ziet hoeveel indruk hij maakt op mensen, dat hij een bepaalde 'macht' over hen heeft.

Het optreden zit hem in het bloed. Op zijn twaalfde geeft hij op feesten en partijen imitaties van vuurwerk. Men staat versteld van zijn woordacrobatiek. Thuis oefent hij voor de spiegel. 'Een mitrail-lade van klanken schoot uit mijn keel in een moordend tempo,' schrijft hij in *De geest moet maaïen* (1977). Hij geniet van de jongen in de spiegel, die een ander lijkt, iemand die in hem associaties oproept met oorlog, drift, waanzin. Plotseling komt zijn moeder de kamer binnen. Zij ziet hoe haar zoon zwaaiend met zijn armen, bezweet en oververhit vreemde klanken uitstoot. Allemaal gekkigheid van de generatie die in de evacuatie is geboren, verzucht de moeder.

'Ga liever wat sporten.'

Alsof wat hij deed geen sport is: 'Ik had iets ontdekt, waar ik mee verder kon.'

Sport en kunst. Voor Johnny van Doorn horen die twee bij elkaar als Dick Bos en Kick Wilstra, Miss Blanche en Chief Whip, *Pension*

Hommeles en *De familie Doorsnee*, Karel I en Willem II, Hongarije en Suezcrisis, Kodak en Kopen bij de Spar is sparen bij de koop, Eric de Noorman en Kapitein Rob, de voetbaltoto en voetbalplaatjes, Van Nelle en Blue Band, de Melk-brigadier en speldjes sparen, jeugdherberg en Madurodam, Sjoukje Dijkstra en Kees Broekman, de Elfstedentocht en de Tour de France, wederopbouw en vadertje Drees, Juliana en Greet Hofmans, Paul Steenbergen en Ko van Dijk, Eddy Christiani en The Ramblers, Wim Kan en Toon Hermans, radio en de eerste televisie. In de kamer hangt de schone geur van boenwas. De middenstanders komen met hun kar of wagen de straat in: de melkboer, de groenteboer, aardappelboer, voddendoer, kolenboer, visboer en ijsboer, olieman en vuilnisman, scharensleep en schillendoer. Hun kreten schallen in de straten tegen de huizen.

De buitenwereld begint zich steeds meer aan hem op te dringen. Dichtbij, in de buurt, valt zijn oog op de meisjes. Suzie met de tieten. Maar seks is het grote taboe. Seks is in die tijd, naast het geloof, het grote mysterie. Het zijn 'de zwarte jaren van de sex' (*Gevecht tegen het zuur*, 1984). Hij leeft in 'de hel van de petticoats'.

Buiten zijn persoonlijke besognes en seksuele aberraties dringt via radio en kranten de wereldgeschiedenis zijn kleine leven binnen. Met een vriend zit hij gebogen boven een krantenfoto van de kop van Chroesjtsjov. Ze lezen over Rusland, Amerika, de atoombom.

'Tot zijn dertiende, veertiende,' vertelt zijn broer, 'was hij uiterlijk een nette jongheer met colbert, strik of stropdas en keurig verzorgde krullen. Hij scoorde hoge cijfers, blonk uit in sport en als hij piano speelde dan speelde hij ook werkelijk iedereen onder tafel. Kortom, het lievelingetje van vader.' In een flashback schrijft hij in de herfst van 1980 het gedicht 'Zondag', dat lijkt geïnspireerd op het gelijknamige gedicht van J.C. Bloem, met de strofe 'De jeugd keert weer voor de in gedachten / Verzonkene, die zich hervindt / Een warm van onbestemd verwachten, / In zondagstilte eenzellig kind':

O zondag.
Met je geuren van braadvlees.
Met je mijmeringen.
Je tukjes. Je wandelingen. Je zitjes.
Je gekamde haar en je schone kleren.
O zondag.

Vanaf 4 september 1957 is Johnny van Doorn leerling van het Thorbecke Lyceum aan de Thorbeckestraat 17. Voor het toelatingsexamen heeft hij voor Nederlands een 6,5, voor rekenen een 6,5, voor aardrijkskunde een 9 en voor geschiedenis een 7 gescoord, zoals staat vermeld op de Leerlingenkaart V.H.M.O., welke afkorting staat voor Voortgezet Hoger Middelbaar Onderwijs. Uit de gegevens op deze kaart blijkt tevens dat zijn vader inmiddels is opgeklommen tot ‘afdelingschef’.

Al in het tweede leerjaar veranderen Johnny’s uiterlijk en houding. Hij begint zich los te maken van zijn ouders. Het eens geliefde interieur van de huiskamer en de burens met hun vertrouwde praatjes springen hem plotseling naar de keel. Weer staat hij voor de spiegel en hij herinnert zich zijn imitatie van vuurwerk toen hij twaalf was. Om de chaos in zijn hoofd te bedwingen is er maar één oplossing: uitbreken.

Met zijn ouders krijgt hij overal ruzie over. Over school, over kleren, muziek: ‘Dat begon al met een spijkerbroek op zondag, want we leefden nog in de tijd van het *zondagse pak*,’ vertelt hij in *Bulkboek (Smaak van vrijheid*, jg. 14, nr. 154, 1985). ‘Door een langzame penetratie in de kleding probeerde je steeds verder te gaan. Dan hoorde je: uit m’n ogen! Ik wil niet met zo iemand aan één tafel zitten! Ze begrepen ook niks van jazz of rock en roll, dat vonden ze verschrikkelijk. Als de radio met die muziek iets te hard aanstond, riepen ze: hoofdpijn! Af dat ding! Zij luisterden altijd naar die Duitse klanken. Wie-

nerrommel en Johann Strauss-gesodemieter. Dáár ben ik mee opgegroeid.'

'Hij verkocht zijn schoolboeken en ging ook nauwelijks meer naar zijn school,' vertelt zijn broer. Je kan enorm om hem lachen. Maar voor zijn ouders en broer is hij moeilijk, lastig en vervelend. De jongen met het grote ik moet het middelpunt zijn en ieders aandacht hebben. Door zijn gedrag drijft hij een wig tussen het gezin en de familie en vrienden, die steeds minder op bezoek komen. Yvonne van Doorn-Mousset: 'Op zijn veertiende werd hij naar een psycholoog gestuurd. Die man zei tegen zijn ouders dat Johnny helemaal niet gek was, maar geniaal. Hoogbegaafd, zou je nu zeggen. Ze zouden er beter aan doen hem eens mee te nemen naar toneel of een museum. Volgens de psycholoog werd hij door zijn ouders beperkt in zijn interesses en mogelijkheden.'

Johnny van Doorn herinnert zich later dat de psycholoog hem onderwierp aan de rorschachtest. Als de man hem vraagt wat hij in de afbeeldingen ziet, blijft Johnny halsstarrig volhouden dat hij er niets in ziet. Niets anders dan wat het zijn: inktvlekken. Geen boom of gebergte? probeert de psycholoog hem te sturen. Johnny kan er niet meer uit halen dan 'inkspetters' (*Door de meken heen*, 1988).

In de derde klas gaat het mis. Hij blijft zitten. Op de grens van de jaren vijftig en zestig vinden onder invloed van de nieuwe tijdgeest revolutionaire veranderingen plaats. De aanvankelijk zo brave jongen wil zich wreken op zijn engelachtige verleden en de gezapige sfeer die hij nu als benauwend en verstikkend ervaart. Om aan de geestesdood van het beschermde milieu te ontsnappen rukt hij zich los van het gezag van ouders en leraren. Dat gaat met agressieve buien gepaard.

Losgeslagen, vrij, sluit hij zich aan bij non-conformistische geestverwanten, tobberige existentialisten die onder invloed van Jean Ge-

net en Jean-Paul Sartre *zelf* bepalen wat zij willen en wie zij zijn. Jazz, rock-'n-roll, Bill Haley, Elvis Presley, Brigitte Bardot, James Dean, Marlon Brando. De invloed van muziek, film en literatuur uit Amerika, Parijs en de Vijftigers spoelt als een vloedgolf de gevestigde orde omver. Ruim tien jaar na de bevrijding is het vooroorlogse Nederland nog niet veranderd. Maar nu ontploffen er bommen en granaten in de onrustige en opstandige hoofden van een nieuwe generatie, *My Generation*, althans bij de vrijgevochten tak, bij hen die er gevoelig voor zijn, die oor, oog en ziel hebben voor een culturele aardverschuiving. De Koude Oorlog verdeelt de wereld in oost en west, in communist en niet-communist. Daartussen hangt zwaar, ondoordringbaar en onaantastbaar het IJzeren Gordijn. De wereld bestaat uit Amerika, Rusland en Europa. Afrika is het land van Kuifje, de arme landen zijn van de missie, van zendelingen en missionarissen. En dwars door deze horizontale en verticale lijnen van politiek en ideologie, van arm en rijk, wit en zwart, ontstaat onder jongeren de behoefte te ontsnappen en grenzen te overschrijden, grenzen te verleggen. *There is something in the air, because the revolution is here.* In New York, Parijs, Londen en Amsterdam. Zelfs in Arnhem proeven jongeren de smaak van VRIJHEID.

‘Jullie hebben de oorlog niet meegemaakt,’ blijven de ouders als een verwijt herhalen. Maar de jeugd wil iets anders meemaken en botsen met de ‘AUTORITARE lullen’. Zelfs in de uitspraak ‘autoritaire’ zet hij zich af tegen de gevestigde orde van de middelbare school. Johnny van Doorn heeft iets met literatuur, maar Karel van de Woestijne en Geerten Gossaert spreken niet tot zijn verbeelding. Het is niet *crispy*. De echte literatuur wordt op school niet behandeld: de experimentele poëzie van de Vijftigers. ‘Dat was een ontdekking!’ zegt Van Doorn in een interview met Hilbrand Gringhuis (*Bulkboek*, jg. 14, nr. 154, 1984). ‘*Het boek ik* van Bert Schierbeek, dat was een rariteit. We begrepen er wel niks van, maar daaruit lazen we